

Breve til Hans Gram.

Ved **Holger Fr. Rørdam.**

Til Grams Navn knytter sig Forestillingen om en overordentlig historisk og filologisk Lærdom. Mindre bekjendt er det, at han i sin Tid ogsaa kunde gjælde for en Autoritet paa det theologiske Omraade. Han er vistnok den første, som nogensinde ved Københavns Universitet har holdt en mere omfattende Forelæsning over Kirkens Historie¹⁾. Beviset herfor foreligger i et Haandskrift (i Thottske Saml. 493. 4to) med Titel:

Collegium Historico-Ecclesiasticum celeberrimi Gram-
mii nostri Hafniæ die 9no Octobris anno MDCCXXIV
ab ipso institutum et a Casparo Friderico Munthe
in villa Birchinde die 6to Calendas Novembris anno
MDCCXXV in album referri coeptum.

Forelæsningen, der bestaar af 714 nitid skrevne Kvartsider, omfatter kun det første Aarhundrede og udmærker sig baade ved Grundighed og Klarhed. Men skulde hele Kirkehistorien være behandlet i samme Udførlighed, vilde et Menneskes Levetid neppe forslaa dertil. — Grams 8 Disputatser over Anvendelsen i det Ny Test. af den græske

¹⁾ Jvfr. min Artikel om Behandlingen af den almindelige Kirkehistorie i vor Litteratur fra Reformationen indtil Udgangen af forrige Aarhundrede, i Kirkehist. Saml. 3. R. VI, 193 ff. Dengang jeg skrev denne Artikel, kjendte jeg endnu ikke den ovenfor omtalte utrykte Forelæsning af Gram.

Oversættelse af det Gl. Test. (1722—33) er et Værk af den grundigste Lærdom. I mange Aar holdt han stadig Forelæsninger over det Ny Testamentes Grundtext; og endelig var han i en Række Aar (fra 1739 af) optagen af en Revision af den danske Bibeloversættelse, og det er bekjendt, at han lagde betydelige Kræfter ind i dette Arbejde¹). — Nok er det, at Gram paa Theologiens Omraade har udrettet mere end mange, der have haft denne Videnskab til deres egentlige Fag.

Dette til Forsvar — om noget saadant ellers behøves — for, at vi her optage en lille Samling af Breve til Gram, skjønt de ingenlunde alle ere af theologisk Indhold. Som det synes, gik alle af Gram modtagne Breve til Grunde 1728 i Hovedstadens store Brand. Hvad man har af Breve til ham hører altsaa til Tiden fra 1728 til 1748.

Af Breve fra Gram ere nogle Samlinger trykte, saaledes til Grev Christian Rantzau, Statholder i Norge, i O. Wolffs Journal for Politik etc. 1810 I og II, til Konferentsraad Niels Slange i Nyt hist. Tidsskrift VI, 246 ff., til Fr. Rostgaard og C. A. v. Plessen i Hist. Tidsskrift IV, 278 ff. 306 ff. Af Breve til Gram er neppe nogen større Samling publiceret; men ikke faa enkelte Breve findes trykte hist og her (se t. Ex. foran, S. 310 ff. Breve fra M. Reenberg til Gram). De efterfølgende Breve ere hentede fra en Pakke med Breve til Gram i Univ.-Bibl., Addit. 175 Fol. Foruden hvad her meddeles og de ovennævnte Breve fra Reenberg findes i denne Pakke en Del Breve til Gram fra Prof. Georg Detharding (1732—36), Prof. C. L. Scheidt (1740—48) og et fra Prof. Chr. Thestrup (1741).

¹) I Gl. kgl. Saml. Nr. 9 Fol. findes et betydeligt Materiale til Kundskab om Grams Arbejde i Bibelrevisionen.

Konferensraad Casper Bartholin til Gram.

Velædle og Velb. Her Assessor

Høytærede Her Collega.

Den Muscovitische Secreterer, som er her, lod for nogen tid siden et brev indlevere paa Consistorio, som Jeg icke erindrer rettere, end at Her Collega io tog det til sig. Og som hand nu hafver været hos mig og begiert svar derpaa, saa beder Jeg, at Her Collega ville gifve mig underretning, hvad derpaa hannem skal svares.

Jeg forblifver

Kiøb. d. 8. Nov.

Her Assessors

1729.

ydmygst Tienr

C. Bartholin.

Udskrift: Velædle og Velb. Her Assessor Gram tjenstligst tilhende.

Etatsraad Thomas Bartholin til Gram.

1.

Mon très cher Ami.

Den tjedende, ieg fik i aftes om H. E.¹⁾ Afskeed med Kammeret, har gjort mig meget bedrøvet og sorrigfuld. Jeg veed vel, at hand kand undvære den byrde, men har han betænkt, om chargen kunde miste ham, og hvad for en labyrinth mand maae frøgte for successiones jamjam continuas at falde udj. Passe encore pour la chambre, et que les finances aillent, comme elles voudront. Men ieg vil dog haabe, at Hans E. bliver i Conseillet, hvis ikke bliver ieg desperat og skal saa i tjede tage mine smaae mesures saaledes, at alle Verdens Patroner ey meere skal anfægte mig. Det maae nu skee, hvad skee vil, saa er ieg dog vis paa, at det heele land med mig stædse venerer hans Ministerium, og skal ieg for min part aldrig glemme den pligt og erkjendelse, som ieg er ham skyldig.

¹⁾ D. e. Hans Excellence Ludvig C. v. Plessen, Oversekretær i Rentekammeret.

Men min Hiertens Ven vil maaskee spørge, hvad ieg vil sige med alt dette, om ieg vil hænte trøst hos den, som mueligt selv er inconsole herover. Vous avez raison, Mon cher ami. Consolons nous donc l'un l'autre de nos disgrâce, et que notre amitié reste inviolable, et à l'épreuve de toutes attaques Je suis du fond de mon coeur, Mon tres cher ami, tout à Vous

Th. Bartholin.

Kh. d. 19. Jan. 1734.

2.

Høystærede Hr. Justitz Raad,

I bredden af Ormer Dadesens brev har ieg tegnet, hvorledes ieg formeener hannem at kunde svares. Da et flod, som ieg haver faaet paa mit venstre øye, forbyder mig at gaae i luften, vilde MH^r Justits Raad bevjse mig det venskab tillige med min underdanige respects formælding at overlevere hosfølgende liden rouleau til Deris Excellence¹⁾.

Jeg lever og dør, Mon très cher Ami,

tout à Vous

Khavn. d. 5 May 1736.

Th. Bartholin.

Udskrift: Højædle og Velb. Hr. Justitz Raad Gram.

Professor Edv. Londemann til Gram.

1.

Perillustris Domine Decane,

Quia non est obscura Tua in me benevolentia, sic fit, ut multi per me Tibi velint commendari. Etsi libenter petere a Te soleo, si quid opus est meorum cuipiam: tamen multo libentius gratias Tibi ago, cum fecisti aliquid commendatione mea, quod semper facis. Incredibile est enim, quas mihi gratias omnes agant, etiam mediocriter a me Tibi commendati; quæ mihi omnia grata: sed de Jano nostro Bidorphio gratissimum. Sic enim est mecum locu-

¹⁾ Formodentlig C. A. v. Plessen.

tus, Te, ut meas hasce literas legeris, statim sibi pollicitum esse omnia in rem suam et utilitatem. Id igitur (puto enim etiam atque etiam mihi dicendum esse) velim existimes mihi Te fecisse gratissimum; Quod quidem hoc vehementius lætor, qvod ex ipso Bidorphio Te video magnam capturum voluptatem. Est in eo multa probitas, multa virtus, multa diligentia, meque præter cæteros et colit et observat et diligit. Qvod reliquum est, velim augeas Tua in eum beneficia omnibus rebus, quæ Te erint dignæ. Hoc mihi gratius facere nihil potes, idque ut facias, Te vehementer rogo, Vale, Vir perillustis, et me ama.

Hafniæ a. d. VI Maji 1729.

E. Londemann.

2.

Khavn d. 11 Julii 1729.

Velædle og Velb^e Hr. Assessor,

Allerhøystrespecterede Ven og Velynder,

Endskiønt ieg fortøver endnu her hiemme længe over min agt, saa haaber ieg dog at reise herfra, inden vore Candidati skal frem, og derfor ydmygst beder, at min Velb. Assessor efter sit gode løfte tager mine partes i Examine og derom lader Pedellen advare. Dernest maa ieg erindre om Mons. Willads Gamborg, om det kand blive mueligt, at hand erholder notice om Graden, naar dend skal holdis, at hand betids kand komme her ind til dend. Endnu giver ieg mig dend frihed i Illustris Domini Decani høye gunst og protection at recommendere Candidatos, især Mons. Arnsbach af Wordingborg Skole, at de, naar de til publicum Examen fremkomme, maa i Ham for min skyld finde en Patron og lykkelig hiemkomme med æren. Til slutning maa ieg allervenligst bede, at den unge Mr Muhle, en Timmerhandlers Søn her af Staden, og Client af Hs. Excellence Hr. Plesses Huus, maa være min allerkiærste Ven paa høyeste til particulaire bevaagenhed og en god condition, om nogen motte forefalde, overantvordet. Hand er nok Dem selv bekiendt af dyd, fromhed, flittighed og alt

got, og er foruden sandelig en samvittighed for hans egen og forulykkede forældris skyld at hielpe ham. Vale Decus meum, et redame me ac fave

Tuo

E. Londemann.

Udskrift: Højædle og Velbyrdige Dñus Decanus Hr. Assessor Hans Gram vilde behage at aabne dette i Kiøbenhavn.

Professor J. F. Ramus til Gram.

Magnifice D^{ns} Rector!

Fautor benignissime!

Her inlagt fremsendis allertienstskyldigst en concept til det sædvanlige programma, Rectoratet angaaende, hvilket jeg ikke haver faaet tid til at reenskrive; men af tillid til Deres Magnificentzes fromhed bruger jeg den frihed, concepten, endskiønt maculerit, til Deris gode skønsomhed og under Deris correction at fremstille; til hvad time denne solennitet ved novi Rectoris insettelse skall foretagis, dependerer af Deris Magnificentzis behagelige villie at tilsette udj den dertil in blanco staaende plads; jeg takker hernest allerskyldigst for de mig laante 5 exemplaria Programmatica, som herhos tilbage følger, havde og gierne ønsket at kunde imitere Deris Stiil, men det er mig ikke mueligt i disse for mig saa forstørrede tider, da jeg ikke veed, til hvad prædicament jeg med saamange diversers forretninger kand henregnis. Deres altil befundne godhed tager derfor vel og denne gang til gode mine ringe concepter, som er et Blandingsverk af Muurmester, Tømmermester og in summa alleslags handverksstøkker, det er at sige et complet fuserie, som behøver en god udspekning. For Resten gjør det mig ont, at det er falden i min lod at opsette dette Valedictorium, da jeg heller hafde ønsket, at saalenge jeg skall forblive ved Secretariatum Academicum, ingen forandring ved Rectoratet at maatte skee; men som det ikke anderledis kand være, og jeg seer mit ønske at være

forgiæves, saa maa jeg herved allertienstligst og ærbødigst takke for hver en dag, for hver en time, ja for hvert minut, jeg haver haft den ære at opvarte Secretarii embede under Deris Direction: thj Deris Magnificentzis godhed har i mange maader soulageret mig udj adskillige forretninger og betaget mig megen møje og arbeide ved Deris roelige og sagtmødige gouvernement, som ej af en hver Rectore herefter er at vente; Gud give, jeg engang kunde naa det maal, som jeg saalenge haver løbet efter, og den roelighed, jeg udj saa mange aar haver søgt, paa det jeg kunde igien indhente mine vidt adspredte og forløbne ideer, og dennem til noget nyttigt employere. Det hielper mig intet, at jeg beklager min ungdoms daarlige inclination til Studia Mathematica; hvad hielper det, at jeg ville hundrede gange igientage dette: O mihi præteritos referat si Juppiter annos! Nam semel factum nunquam infectum fieri potest.

Kort at sige: Gud lade mig da opleve den tid og komme i den stand, at jeg kand beviise dennem nogen taknemmelighed, som have giort vel imod mig, og at jeg kand meritere i særdelighed at kaldes

Magnifici Dⁿⁱ Rectoris

Kiøbenhafn d. 30 May
1733.

Fautoris Benignissimi
humillimus et devotus cultor
J. F. Ramus.

Udskrift: Magnifico D^{no} Rectori Regiæ Universitatis
Hafniensis officiosissime.

Professor J. F. Reuss til Gram.

I Aaret 1732 blev Würtembergeren Jeremias Friderich Reuss i en Alder af 31 Aar, efter Zinzendorfs anbefaling, ansat som theologisk Professor ved Universitetet i Kjøbenhavn, og kort efter tillige som tydsk Hofprædikant. 1749 kaldtes han fra denne Stilling til at være Generalsuperintendent i Slesvig og Holsten, og endelig 1757 til Kansler ved Universitetet i Tübingen. Han tilhørte den pietistiske

Retning, men var aabenbart en af denne Retnings mest sympathetiske Personligheder, ligesom han var en betydelig Theolog. Gram var, som bekendt, langt fra nogen Ven af Pietismen, men hans redelige Sind, hans store Lærdom og Indsigt ogsaa i theologiske Spørgsmaal, ikke at tale om den Yndest, han nød hos flere af Statens mægtigste Mænd, bragte dog Reuss til jevnlig at henvende sig til ham, og det paa en meget tillidsfuld Maade, ligesom man ser, at Gram undertiden har raadført sig med Reuss. Følgende 7 Breve kunne give os en Forestilling om deres Brevvexling, hvorved det dog kan beklages, at ingen af Grams Breve til Reuss, saa vidt vides, ere bevarede. Skulde de findes, maatte det vel være i Tübingen.

1.

Hochedler, Hochgeehrtester Herr Justitz-Rath.

Überbringer dessen ist ein ehrlicher, wackerer, rechtschaffener Mann, der in der wahrheit wandelt, und den Herrn JESUM von hertzen lieb hat. Er war Officier bey Ihro Majestæt unserm allernädigsten Könige, hatte aber das unglück, dass die Reduction ihn traf, dabey aber erhielte er doch die Königl^e allernädigste Versicherung, dass ihm entweder eine pension oder ein convenables dienstlein werden sollte. Nun aber sitzt er schon mehrere jahre ohne hülffe, wolte gerne sein eigen Brodt essen, kan aber keine arbeit und gelegenheit kriegen, hat also die beschwehrlichkeiten der armuth schon lange und als ein gottesfürchtiger Mann geduldig getragen. Nun steht ein klein dienstlein offen, welches ihme leichtlich zukommen könnte, wenn Seine Excellenz Hr. Geheime Rath Louis von Plessen Gnade vor ihn haben wollen. Weil ich nun weiss, dass Euer Hochedel in grössester Achtung bey Seiner Excellenz stehen, und diss als eine an sich nicht so grosse, doch diesem lieben Mann zu vollkommener satisfaction gereichende sache durch Dero gütigstes Vorwort leichtlich effectuiren können; habe ich mich erkühnet, diesem lieben

Mann mit meiner geringen Vorbitte an Euer Hochedel zu begleiten. Werden Euer Hochedel gunst und gewogenheit vor ihn haben, werde ich diese unverdiente wichtige Liebesbezeugung auf meine rechnung nehmen, es ansehen als ein Zeügniss Dero Liebe und Freundschaftt gegen mir, und mich zu allen möglichen gegendiensten höchstverbunden erachten! Gott lencke die Sache nach seinem wohlgefallen! Ich verbleibe alle zeit mit sonderbahrem respect

E Museo

Euer Hochedel

d. 24 Aug. 1733.

Gehorsamer Diener

Jer. Frid. Reuss.

Udskrift: Sr. Hochedel Hr. Justice-Rath und Professor Gramm.

2.

Vir Illustris et Amplissime!

Des Hr. Gen. Superint. Conradi Sohn ist bald nach seiner Ankunft wohl bey mir gewesen, hat auch in eines meiner Collegien zu gehen angefangen: bald darauf aber ist er ausgeblieben, und ich habe ihn indessen weder in meinem Hausse noch in meinem Collegio nicht wieder gesehen. Ich habe mich auch bey einem und andern seinetwegen erkündiget, aber nichts sicheres erfahren. Hr. Prof. Holm hat besonders die Inspection über ihn, und Hr. Catechet Piper bey der deutschen Kirche: Vielleicht kan einer von diesen mehrere Nachricht geben. Mir ist leyd, dass nicht mit mehrerem dienen kan. Es solte mir herzlich weh thun, wenn sein lieber und theurer Herr Vater keine gute post von ihm bekommen solte. Es ist doch gewiss nöthig, dass man vigilire, und den guten Herrn in Zeiten warne, wenn man was gewisses erfähret. Ich will also auch ferner, soviel ich kan, desfalls vigiliren. Womit mich Dero beharrl. faveur empfehle, und verbleibe mit sonderbahrer Estime und Consideration

Euer Hochedel

Gehorsamster Diener

J. F. Reuss.

Udskrift: Viro Illustri et Amplissimo Joh. Grammio,
S. R. Maj. Consiliario Justitiæ etc. officiosissime.

3.

Vir Illustris et Amplissime,
Collega honoratissime.

Es ist wohl der Wohlanständigkeit nicht recht gemäss, dass ich die von Ihro Excellenz dem Herrn Ober-Cammer-Herrn¹⁾ mir grossgünstig zugeschickte 2 Piecen an Ihro Excell. den Herrn Geheim. Rath Rosencrantz selbst überschicke, desswegen nehme mir nach Dero mir gegebenen Erlaubniss die Freyheit, und stelle Sie hiemit Euer Hoch-Edel zu, mit gehorsamster Bitte, sie mit Gelegenheit, wie Sie es selbst für gut befinden, an Seine Excell. den Herrn Geh. Rath Rosencrantz zu übergeben. Der Catholique hat, meines wenigen Erachtens, dem Herrn Reinbek keinen empfindlichen Streich versetzt. Aber der Reformirte Franzos hat in der that den Grund des Systematis und der Demonstration so angegriffen, dass ich nicht sehe, wie Hr. Reinbeck sie souteniren kan. Seine Antworten sind ganz unzulänglich. Ich wünschte von dem Reformirten Prediger (der eine tiefe perspicaciam haben muss) eine Duplique zu sehen, und denn des Herrn Reinbeks Antwort darauf, und dass dieser redlich wolte herausgehen und es gestehen, wo er das foible seiner vermeinten Demonstration siehet und fühlet, und sodann bekennen, wie es auch in diesem Stück der Vernunft sehr fehle, und dass bey dem so hochgepriesenen vollkommenen Demonstrationsversuch²⁾ in den wichtigsten Dingen mehr schein und pomp als Realité und rechter Grund sich finde.

Die Hauptsache von dem, was in diesen Objectionen des Ref. Herrn Predigers ist, hatte ich neulich selbst an Ihro Excell. den Herrn Ober-Cammer-Herrn gesagt, da er

¹⁾ Carl Adolf v. Plessen.

²⁾ Slutningen af Ordet er ved Rettelse bleven meget utydelig, saa der maaske skal læses noget andet end — versuch.

mein sentiment von mir verlangte, und ich die Gnade hatte, eine kurtze Unterredung darüber mit ihm zu haben. Es ist sehr gut, dass es einen leichtern und richtigern Weg gibt, *Immortalitatem animæ et vitam ejus futuram* zu erkennen, als diesen, da man es *a priori, ex principijs mere metaphysicis et ex Natura Animæ* zu beweissen suchet. Auch Wolf und sonst keiner hat diesen Beweiss noch zu Ende gebracht. Herr Reinbek hat sich nicht mehr fürgesetzt zu beweissen, als dass die Seele ihre Krafft, vernünftig zu dencken, behalte; und sein Grund dazu ist, weil ein Einfaches Ding sein Wesen nicht verliehren könne; zum Wesen aber unserer Seelen gehöre, dass sie die Krafft haben vernünftig zu dencken. Jenes aber ist *ad immortalitatem veri Nominis* nicht genug (denn wenn sie auch in *Somno et Lethargo* bleibet, so behält sie, wie nun, wenn Sie in diesem Leben schläft oder in *Deliquio* ist, diese ihre Krafft, aber um desswillen ist der *Usus* und *Actus* nicht gleich da, wenn schon *vis* oder *potentia* bleibet) und dieses, dass die Seele dis ihr Wesen, diese ihre Krafft, vernünftig zu dencken, nicht verliehren könne, hat er nicht einmahl erwiesen. — Ich hatte gewiss (auch auf des Herrn Ober-Cammer-Herrn Anrathen) fast im Sinn, an den Herrn Reinbeck¹⁾ zu schreiben; da aber nun eben diese Haupt-Objection in diesen französischen Blättern ihm bereits gemacht worden, so ist es wohl nicht nöthig, dass er wisse, dass auch ich, in meinem Winckel, eben dieses dencke. Sed satis de his.

Die Auferstehung und das Leben Christi ist mir zum Beweis auch dieser Lehre 1000mahl lieber und wichtiger, als 1000 dergleichen Demonstrationen. *JESUS vivat in Nobis! Ita vivemus per ipsum, et nunc et in æternum beati!*

¹⁾ Johan Gustav Reinbeck, Præst i Berlin, døde 1741. Det Skrift, om hvilket der her er Tale, har til Titel: Philosophische Gedanken über die vernünftige Seele und derselben Unsterblichkeit.

Ihr gütiges und gründliches Sentiment von des Hr. Bengels Arbeit ist mir höchstangenehm und eben so wichtig. Laudari a peritis, ea demum vera laus!

Vor das Spectacle de la Nature, welches ich neulich durch den Pedellen überschicket und Sie werden erhalten haben, dancke nochmahl gehorsamst.

Zum Beschluss wünsche von Herzen, dass Sie die Gnade und Krafft des Heilandes in diesen Feyertagen reichlich erfahren und herrlich gesegnet werden mögen. Ich verbleibe mit schuldigster Veneration

Euer HochEdel

Fer. II^{da} Paschatos
1740.

Gehorsamster Diener
J. F. Reuss.

4.

Magnifice, Hochzuehrender Gönner!

Vor die viele extraordinaire Liebesbezeugungen, womit Euer Magnificentz meine dermahlige arbeit secundiret haben, werde ich mundlich danckzusagen nächstens die ehre haben. Gegenwärtig übersende in schuldigem Gehorsam das Programm, submittire es Dero gütigster censur, und bitte mir auch diese faveur zu erweisen, mir anzuzeigen, wo eines oder das andere zu ändern wäre. Weil es unter Euer Magnificentz auctoritæt ausgehet, habe ich mich obligirt befunden, Dero censur es vor dem drucke zu belieffern. — Ich verbleibe mit grösserster éstime

Euer Magnificentz

Meines Hochgeehrtesten Gönners
Gehorsamster Diener

J. F. Reuss.

Uden Udskrift og udateret (men vistnok fra Aaret 1745).

5.

Hochedler, Höchstgeerther Herr Justice-Rath!

Da ich diesen Augenblick nach Hauss kommen, habe ich das Vergnügen Dero höchstgeehrtes zu empfangen.

Der Inhalt frappirte mich, und der Zusammenhang der Sache ist dieser: Als ich gestern Nachmittag zwischen 4. und 5. den Brief von Hr. D. Hauber¹⁾ empfieng, wurde ich über das postscriptum ungemein bewoget, und dachte, was mache ich doch? dieser wichtige von Hr. Hauber mir gemeldete Umstand ist nicht so leicht zu übersehen! Überdem gehe ich hin zu Hr. Rohne²⁾, und eröffne ihm, nebst dem Gruss, den ich ihm zu melden hatte, was Hr. Hauber an mich geschrieben. Er las den Brief. Die Sache wurde ihm wichtig. Er meinte, es wäre gut, wenn die Herrn Vorsteher erfuhren, dass noch Hoffnung wäre, den Mann zu bekommen. Ich sagte, er möchte sich dieser Kundschaft bedienen, so gut er könnte: ich dachte aber an nichts weniger, als dass er mich und den an mich geschriebenen Brief nennen, und es auf eine solche weisse bekanntt machen würde. Er sagte, er wolle damit umgehen, wie es vor Gott recht und etwa in der Sache nützlich seyn könnte. Da ich es nun so an Herrn Rohn communicirt hatte, dachte ich, Hr. Justice-Rath ist doch ein Gönner und Freund von Hr. D. Hauber, und Seine Authoritæt hat wohl das meiste zu der Vocation selbst zugetragen; ich will gerade zu, zu ihm gehen und den gantzen Brief ihn lesen lassen, vielleicht kan durch seine Vermittelung, unter der guten Hand Gottes, noch was in der Sache geschehen, dass sie wieder in den Gang noch zu einem wünschten Ende kommt. Und so habe ich denn die Ehre gehabt, meinem Höchstgeehrten Hr. Justice-Rath die Sache zu eröffnen. Ich würde weder von der Sache selbst hernach niemand mehr part gegeben, noch ein Wort iemahlen von

¹⁾ Dr. theol. Eberbard David Hauber, hidtil Superintendent i Schaumburg-Lippe og Præst i Stadthagen, blev 1746 kaldet til øverste Diaconus eller Andenpræst ved S. Petri Menighed i Kjøbenhavn. Det er om hans Ansættelse nærværende Brev handler.

²⁾ Anton Christopher Rhon, der hidtil havde været øverste Diaconus ved S. Petri Kirke, blev 1746 Sognepræst sammesteds.

dem gesaget haben, was unter uns geredet worden, wie denn auch dieses unter uns seyn und bleiben soll. Da aber nun die Herrn Vorsteher die Sache auf die weisse, wie Euer Hochedel schreiben, erfahren haben, so bin ich nun gantz wohl zu frieden, dass sie es recht aus dem Grunde wissen: dass Hr. Hauber mir geschrieben, dass er einige Umstände erfahren, welche so beschaffen, dass, wenn er sie zuvor gewusst hätte, ehe er den zweyten Brief an die Herrn Vorsteher geschrieben, er seinen ersten in lauterem Vertrauen auf Gott und redlichem Sinn gefassten Entschluss, den Beruf anzunehmen, nicht geändert haben würde. Dis sind seine Worte. Wollen nun Euer Hochedel, mein höchstgeehrter Gönner und Freund, dieses Ihnen bezeugen, so ist es mir gantz recht und von herzen lieb. Und im übrigen überlasse ich es ihrem eigenem Gutbefinden und Liebes-Neigung gegen den Hr. Hauber, was Sie weiter in der Sache zu thun oder zu lassen für gut und rathsam finden. Wollen die Herrn Vorsteher auch so gar den Brief sehen, so will ihn gerne gelegentlich zeigen. Dass aber hier in Copenhagen einige Intriguen solten gemacht, und es von hier aus einigen in Stadthagen solte angegeben seyn, Hinderniss in der Sache zu machen, das weiss und glaube ich meines theils nicht. Vielleicht aber ist das nicht in der besten Absicht von iemand geschehen, dass in den Hamburgischen Berichten von gelehrten Sachen, die eben denselben Tag hier angekommen, als Hr. D. Haubers erster Brief an die Herrn Vorsteher eintraf, von seiner Schwächlichkeit meldung geschehen. Doch auch das ist kein zulänglicher Grund, dergleichen was zu dencken, darum will ich meines theils gerne desfalls dergleichen keinen Verdacht hegen. Die Sache ist Gottes, er kan und wird wohl noch machen, dass auch hierin Sein Wille geschehe! Ich empfehle also die gantze Sache zu Euer HochEdel beliebigem Gutbefinden, und bin mit dem, was Sie in Gottes Nahmen und in Vertrauen auf Seine heilige

Vorsehung zu thun vor recht und gut befinden, völlig zu
frieden. Ich verbleibe mit der allergrösten Hochachtung

Euer Hochedel

d. 6 Mart. 1746.

Gehorsamster Diener

J. F. Reuss.

6.

Höchstgeehrter Hr. Etats Rath,

Verehrungswürdigster Gönner.

Vor die mir gütigst communicirte piecen sage gehorsamsten und verbindlichsten Danck. Ich habe sie beyden mit vielem Vergnügen gelesen, und sie sind gewiss einer ernstlichen Betrachtung und Aufmercksamkeit werth. Die materie ist die wichtigste von der Welt. Ich habe sie auch, nach meinem geringen Vermögen, von langer Zeit her vielmal redlich untersucht, und habe auch schon vor geraumer Zeit soviel Licht, aus der Schrift und Vernunft, durch Gottes Gnade erhalten, dass ich mich dabey beruhigen und die allgemeine unpartheyische Liebe sammt der allerreinesten Gerechtigkeit Gottes von ganzem Herzen loben und preissen kan. 1. Dass keiner nur um desswillen, weil er das geschriebene Wort Gottes nicht gehabt, wenn es ihm eben nicht absolute sondern nur moraliter impossibile (wie einem der entferntesten Americaner etc.) es zu haben, ewig verdammet wird, ist auch mir eine ausgemachte Wahrheit. [2.] Eben so gewiss bin ich auch überzeugt von dem zweyten Satz, den der vernünftige und christliche Annotator oder Autor der Gedancken etc. beysetzet: dass die Erlösung Jesu wahrhaftig allgemein, und niemand zu Gott kommen und die ewige Seligkeit erlangen könne ohne durch ihn. Aber 3. dass Gott die Erlösung Jesu Christi denen, die keine Offenbahrung haben, ex scientia media zurechne, wenn sie Gott und ihren Nächsten lieben, so gut sie nach ihrem maass können, und weil Gott zuvorsehe, dass Sie ihn (Jesum) würden angenommen haben, wenn er ihnen wäre bekanntt gemacht worden, das

kan ich nicht in der Schrift gegründet finden, sehe auch nicht, dass man diesen Satz nöthig habe oder gegen al-
 ley unvermeidliche grosse Schwierigkeiten souteniren könne.
 So auch vielweniger wolte ich 4. mit dem Authore des
 Versuchs alle, die das geschriebene Wort oder Offen-
 bahrung nicht haben, schlechterdings von dem ewigen
 Leben oder der Glückseligkeit, die die gläubige erlangen
 sollen, ausschliessen, denn dagegen bringet der Verfasser
 der Gedancken tüchtige Gründe bey, und es sind deren
 noch mehrere. Sondern ich meines Orts schliesse viel
 mehr und viel lieber so: 5. Kan ohne Jesum keiner zu
 Gott und zu der rechten ewigen Seligkeit kommen, ja ist
 in keinem andern *σωτηρία*, Heil und Seligkeit ohne in dem
 Nahmen Jesu, ist es dabey der Liebe und Gerechtigkeit
 Gottes gemäss, diejenige die Gott fürchten, und in guten
 Wercken nach dem ewigen Leben trachten, auch da sie
 die geschriebene Offenbahrung und das Wort des Evan-
 gelii von Jesu etc. nicht haben, so wird Gott sie gewiss
 nicht verlassen (*qui non deserit nisi deserentem*), sondern
 ihnen ferner helfen, und sie auf eine oder die andere
 weisse, *ordinario vel extraordinario (nobis sic dicto) modo*,
vel in vita vel in morte, vollends zu demjenigen bringen
 (wie z. e. einen Cornelium etc.), was ihnen zu ihrem Heil,
 und also auch zur wircklichen Annehmung des Heilandes
 und einigen Mitlers, nöthig ist. *Hæc summa quædam*
mearum cogitationum est, quam et in Scriptura fundatam
et nulli sano rationis principio adversam esse, penitus
confido. Tu, Vir eruditissime et integerrime, nisi id grave
Tibi, Tua quædam hac in re gravissima meditata haud
gravaberis benigne et paulo amplius mecum communicare!

Ich verbleibe mit dem allertiefsten Respect

Euer Hochedel,

Meiner höchstverehrungswürdigen Gönners

Gehorsamster Diener

J. F. R.

7.

Hochedler, Wolgebohrner Hr. Etats Rath!

Höchstgeehrter Gönner!

Es ist mir in diesen Tagen gegenwärtige Pièce auf einige Zeit communiciret und zu lesen gegeben worden, um zu sehen, wieweit die Mährische Brüder mit der Apologie wegen einiger von ihnen zu einem so grossen und allgemeinen Anstoss gediehenen Lieder und Versen kommen können. Und weil ich nicht zweifle, dass Euer Hochedel an dieser Sache, sowol um des geschehen Aergernisses als um andere Ursachen willen, auch etwas gelegen, so nehme mir die Freyheit, diese apologie auch auf einige Tage zu communiciren. Eine oder auch eine halbe Stunde wird genug seyn, das hiehergehörige à pag. 96 usque ad fin. (denn das übrige auch nur durchzublätern will ich nicht zumuthen) mit einiger attention durchzulesen. Weil ich aber glaube, dass auch Ihro Excellenz der Hr. Ober-Cammerherr die curiosité haben, zu sehen, wie diese Leute sich auch in diesem punct zu vertheidigen und dem scandal zu begegnen suchen, so ist darneben meine demüthige Bitte, Ihm dieses tractätgen zur beliebigen durchblätterung (von besagter pag. 96 an) auf einige Tage zu communiciren. Je eher es ihme zukommen könnte, ohne Dero incommodité, desto lieber wäre es mir. Das angenehmste wird mir seyn, wenn Euer Hochedel mir mit ein paar Worten zu erkennen geben werden, was ihre Gedancken über diese apologie sind in einer so delicaten Sache! Die Gnade dess, der sich selbst für uns gegeben, dass er uns heilige, sey unausgesetzt mit Ihnen! Ich verbleibe (etc.)

E Musæo d. 28 April 1747.

J. F. Reuss.

Biskop F. Thestrup i Aalborg til Gram.

Høyædle og Velbiurdige Hr. JustitsRaad,

Magnifice Universitatis Rector.

For dend store bevaagenhed, Deris Magnificentz haver for min bedrøvede datter og hendes børn, finde vi os alle

til Deris tjeniste forbunden, og fornemlig for dend ældstes promotion som aldt ved Deris gode recommendation til Hans Excellence Hr. GeheimeRaad Rosencrantz haver faaet Confirmation paa Conrectoratet, og vendter ham nu i ded velsignede Jesu navn at antage det, som ieg haaber, Gud giver ham naade til at vere frucktbar derudi, som Deris Magnificentz gav ham det gode Vidnisbiurd, ved flittighed paa Universitetet, at have giordt sig skikket dertil¹⁾. Jeg vilde ynske, der kunde nu blive nogen god forfremmelse for 5ti ordinis Collega Monsr Goiske, saa kunde det vel gelinge paa alle sider²⁾.

Efter Deris gode skrivelse haver ieg leveret de 20 rigsd. til Deris kiære Søster efter indlagde hendis attest. Skal være min skyldighed, om ieg i noget kand tiene hende, som haver christelig omhu for sine børn. Om behager, kunde pengene leveris min Søn Christian Thestrup. Men Deris anden Søsters Søn, Søren Urtegaardsmands, haver baade ieg og Conrector Aagaard (som nu i ugen vendter at blive ordineret) ofte formanet til flittighed; men er dog bleven skøttisløs og mesten forsømt Conrectoris timer, som vil nok kiendis, nu hand dimitteris. Min Datters anden Søn, Frands Stampe, bliver primus herfra, som vi bede maa nyde Deris Magnificentzes Gunst, som dend forrige, som hand altid har vaaren gudfryctig og flittig. Jeg vilde holde mig for een Lykke, om ieg i noged kunde udvise min beredvillighed til Deris tjeneste, som med ald velsignelses ynske med største ærbødighed er

Deris Magnificentzis

ydmYGste tiener

F. Thestrup.

Udskrift: Høyædle og Velbyrdige Hans Gram, Kongelig Majestatis Justitz Raad og Historiographus, Archiva-

¹⁾ Det er om den siden som Generalprokurør berømte Henrik Stampe, der her er Tale.

²⁾ Derefter følger noget om Vanskeligheden ved at faa den Universitetet tilkommende Studieskat inddreven.

rius, Magnificus Universitatis Rector, ærbødigt i Kiøbenhavn.

Brevet, der er udateret, maa være fra 1733.

Biskop Christen W. Worm til Gram.

1.

Højstærede Hr. Collega.

Som Deres Kongl. Majst allernaadigst hafver bevilget, at Kirkernes kaabber og jern maae til Materialgaarden henføres og der ved Vægt til forvaring imodtages, samt Klocke-Malmen maae af kirkernis taarne ved Matroser nedtages og henføres til Giethuset, saa skeer dermed ved St. Petri kirke i Morgen en begyndelse, da uden tvivl blifver ofverværende D. Kgl. Maj^{sts} General Adjutant Hr. Grefve af Holstein. Jeg kand ei vide, om Vognene komme til Trinitatis kirke i Morgen eller ofver Morgen, men vilde alleeneste bede Hr. Collegam at føie den Anstalt, saa Bøtienterne passe paa ved Kirken, naar Vognene komme der, samt at een af Dem følger med Vognene, naar de kører til Materialgaarden for at see, ingen bortstieler kaabber eller jern, samt at tage Vægten. Jeg veed ei, om Hr. Collega self vil være der, i fald Ham advares, at Hr. Grefve af Holstein er kommen did. Jeg mødte der gierne self, men er plaget af en ælendig Hoste. Gaaer den bort i Morgen, kommer jeg der paa tirsdag. Gud velsigne Hr. Collegam, saa ynsker

Hans

Christianshafn¹⁾

Oprigtige Ven og tiener

7. Nov. 1728.

C. W. Worm.

Udskrift: Velædle og Høilærde Hr. Professor Gram.

2.

Høistærede Hr. Collega.

Hr. Anders Frandsøn i Eggesløfmagle skal være meget syg; naar han dør, troer jeg neppe Conrector Schade

¹⁾ Her boede Biskoppen, da Bispegaarden var brændt 14 Dage tidligere.

tager imod samme Embede. Ifald saa er, vil jeg meget bede om Hr. Collegæ Voto for Johan Bruun, som er Schole-Mester hos min Svoger Berregaard og uden tvivl vel bekendt af Dennem¹⁾. Jeg og min Svoger forblifver derimod begge

Høistærede Hr. Collegæ

Christianshafn

tiensløbødigste tienere

d. 15. Februarii 1729.

C. W. Worm.

Udskrift: Velædle og Høilærde Hr. Professor Gram.

3.

Højstærede Hr. Collega.

Jeg sender Indsluttede til Frue Geheimeraadinde Krabbe, i haab De kand see det befordret; samme skeer ei at spare postpengene, men paa det jeg kand være vis og forsikret, at det kommer frem. Jeg veed ei, om Hr. Collega vil referere Deris Excellence Hr. Geheimeraad Plessen, at Monsr Watkinson i Hamburg er død, hvilket jeg for een time siden fik at vide, efter at jeg havde sluttet mit brev til Hannem, som dog gaar bort med denne post. Gud velsigne Dennem, saa ynsker

Deres

Christianshafn

Oprigtige Ven og tienere

22 Martii 1729.

C. W. Worm.

Udskrift: Velædle og Høilærde Hr. Professor Gram.

4.

HøistÆrede Kiære Hr. Collega.

Jeg tacker tjenstligen for Hr. Collegæ meget ærede skrifvelse af 20. hujus. Jeg maatte være herude for at bivaane Sorøe Store Ladegaards forpagtning, som holdtes i Sorøe Closter sidst afvigte Fredag, thi agtede jeg det ei umagen værd at reise til Kiøbenhafn igien, og siden reise ud til at indvie Holsteinborg Kirke, hvilket næst Guds Hielp skeer i Morgen. Imidlertid blefv ei buddet paa Sorøe Ladegaard, saa Auctionen gik frugtesløs af; da den var

¹⁾ Han fik dog ikke Embedet.

til ende, blefv giordt got bud paa den, men jeg torde ei receptere det, saa at den skal til nye auction. Det er meget ilde, at med Trinitatis kirke saa langsom avancerer, og verre, at naar underslag og bielkerne ere lagde, skal Muur Mesterne endda muure een Alen ofver dem, før timmer Mændene kand reise sparrerne og taget, hvilket de ei kand i mine tanker giøre ringere end 3 a 4 Uger. Ellers maae jeg tilstaae, at Bibliotheqvæt, paa hvis bygning i førstningen ei var tenkt, hafver giordt stor Hinder og ophold, samt at S. Petri Kirkes tag er intet imod Trinitatis, og den Reformerede Kirkes mindre end intet. Gud gifve, Deris Kgl. Majst vilde komme til Kiøbenhafn inden den 6. og 11. Octbr., ellers vil det koste mig baade tid og penge. Jeg beder indstændeligen, at Hr. Collega vilde mage det, de tvende, som skal gaae til Ostindien, kand hafve deris kalds brevfe confirmerede inden Onsdagen d. 5. Octobr.; thi Fredagen næst efter, d. 7. dito, agter jeg at ordinere; ere de da ei færdige, veed jeg icke, hvordan det vil falde ud; thi Landemodet falder da strax ind der paa, og før det samt otte Dage efter det kand jeg siden ei tenke paa nogen ordination. Det var synderligt med den Svaghed, Hr. Collega skrifver om. Gud veed, hvad bedrøvelse der var i Roeskilde, da jeg droeg der igiennem, ofver den Præst, de frygtede at faae¹⁾. Jeg venter mig hiem ofver Morgen aften, da jeg haaber løfverdagen i det mindste ved Trinitatis Kirke at see Hr. Collegam, om Gud og min Helbred vil tillade det; thi jeg var temmelig ilde igaar, dog maae jeg idag reise til Holsteinborg. Gud velsigne og bevare Hr. Collegam, saa ynsker

Hans

Mørup²⁾

Oprigtige Ven og tienere

21 Sept. 1729.

C. W. Worm.

Udskrift: Velædle og Høilærde Mag. Hans Gram,
Professor ved det Kgl. Universitet og Assessor i Consistorio
a Kiøbenhafn.

¹⁾ Se ndf. S. 460. ²⁾ Herregaarden Mørup ved Ringsted ejedes af Biskop Worms Svoger Oberst Christian Luxdorph.

5.

Velædle og Velbyrdig Hr. JustitzRaad.

Jeg hafver igiennemseet Correcturerne af Universitetets Fundations syfv første Ark og troer neppe, at der ere mere end tvende Ark tilbage, for hvilke jeg ofverlader Hr. Collegæ omsorg, hvorom Monsieur Høfner er advaret, samt hannem sagt, at Hr. Collega var stedse at finde paa det kgl. Bibliotheque.

Især beder jeg allertienstligst, at Deris Excellence Hr. GeheimeRaad Rosencrantzes meening maatte udforskis, om Hans Excellences navn, efterdi hand uden tvivl hafver paragrapheret Original Foundationen, maae sættis trykt neden under Deris Kongl. Majestets Navn eller icke, paa det intet skulde skee imod Den Kiere Herres villie. Jeg maae i Morgen ganske tilig udreise til Herlufsholm, men derfra til Slagelse, og siden til Sorøe, saa jeg først om otte a tie Dage, om Gud vil, venter mig hjem. I det øfrige forblifver jeg stedse

Velædle og Velbyrdig Hr. Justitzraads

Højstærede kiere Collegæ

Kiøbenhavn
18 Maji 1732.

tiens^t ærbødigs^te tiener
C. W. Worm.

Udskrift: Velædle og Velbyrdig Hr. JustitsRaad Gram.

6.

Høistærede Hr. Collega.

Jeg erfarer mig at hafve glemt et lag af den Berlenburgske Bibels fjerde Tome, som følger hermed. Skulde den extract angaaende Scholerne være færdig, som Hr. Collega hafver loftet at forfatte, da ynskte jeg gierne at kunde bruge den paa een dags tid; thi siden paaligge mig adskillige forretninger, men jeg vilde nok vide den sag afgjort, saa vidt mig angaaer, inden Deres Kgl. Maj^{st^s}

hjemkomst, der nu, næst Guds hielp, snart kand formodis.
Gud velsigne Hr. Collegam, saa ynsker

Hans

Kiøbenhafn

tenst ærbødigste tienere

26. Augusti 1733.

C. W. Worm.

Udskrift: Velædle og Velbyrdig Hr. JustitsRaad Gram.

7.

Høistærede Hr. Collega.

Jeg hafver lofvet Hr. Etatsraad Bartholin at eftersee i Monsr Lehns Catalogo de bøger, som formeenis at kunde worde kiøbte til Universitetets Bibliotheque. Sligt er og af mig efterkommet, men ingen endelig slutning kand tages, før jeg faaer confereret med Hr. Collega; thi vil jeg fornemme, om jeg maae udbede mig den ære, at De vil tale med mig denne eftermiddag, da De hafve den Godhed at tage med Dem Catalogum paa Median-Bøgerne, saa fremt ellers samme findes hos Dennem; thi her sagnis den. Jeg kom gierne til Hr. Collegam, men min Svagheds lefninger tilstæde mig det icke. Jeg forblifver med al estime

Høistærede Hr. Collega

Kiøbenhafn

Deris

24. April 1735.

tenst ærbødigste tienere

C. W. Worm.

Udskrift: Velædle og Velbyrdig Hr. JustitsRaad Gram.

8.

Høistærede Hr. Collega.

Dersom De kand laane mig Ordinantzten paa Latine af den første edition, skal den inden aften worde tilbage lefveret. Aarsagen til denne begiering forklarer jeg, naar vi eengang samlis. Ellers kand jeg berætte:

1. At Deris Majestet ei saa hastig kommer hiem.

2. At Jubelfesten ei bliver holdet d. 12. Augusti.

3. At Noget Nyt er paa færde.

Jeg forbliver stedse

Høistærede Hr. Collegæ

Kiøbenhafn

tiensløbødige tjenere

29. Maji 1736.

C. W. Worm.

Udskrift: Velædle og Velbyrdig Hr. JustitzRaad Gram.

9.

Høistærede Hr. Collega.

Da Hr. Collega hafver haft den Godhed at lofve mig een udskrift af HøiSalig Kong Christian den Tredies Buursprog, saa vidt af det endnu er beholden, samt at berætte, det samme allerede at være copieret, saa tacker jeg meget derfor og tilstaaer, mig skeer een kiendelig tjeniste, om jeg kand faae det jo før jo bedre, som jeg og med al erkjendtlighed forbliver

Høistærede Hr. Collegæ

Kfn. 11. Augusti

tiensløbødige tjenere

1736.

C. W. Worm.

Udskrift: Velædle og Velbyrdig Hr. JustitzRaad Gram.

10.

Høistærede Hr. Collega.

Jeg sender Dennem hermed indlagde brev fra den gode gamle ærlige Mag. Terpager, i Haab at De bevise ham den tjeniste, som hand af Dennem forlanger, hvorom jeg udbeder mig et ord til forsikring, paa det jeg kand svare ham med Posten imorgen.

Nu kommer jeg med mine egne sager; jeg beder, at Nicolai Cragii historia Christiani Tertii maatte laanis mig saa snart mueligt.

End trenger jeg meget til følgende:

1. Et Udskrift af Procuratorio ab Episcopis Jutiæ Henrico Gerckens¹⁾, ut Eccius vel Cochläus in Daniam ad

¹⁾ I Brevet staar: Sterckens. Om M. Henrik Gerkens findes Efterretninger i Ny kirkehist. Saml. V, 783 ff.

disputandum contra Lutheranos mitteretur. Samme findes i Archivet og er ei vidtløftigere, end at det i een time kand udskrives, det er udstæd Aar 1527.

2. Det mig belofvede Skrift af Mag. Hans Tausøn angaaende Messen imod Paulum Eliæ.

3. Pauli Eliæ svar paa sammè, saafremt det hafves i Kongens Bibliotheque, i hvilket han tilstaaer Svine-Messerne.

4. Birgeri Episcopi Synodalia vel Concilium Londinense, som er i Kongens Bibliotheque.

5. Den bog om Messen, trykt i Paris, uden tvivl skrevet af Christen Pedersen.

Jeg undseer mig ved at bemøie Hr. Collegam med saa mange ting; men blifver Dem uendeligen forbundet, om De deri kand hielpe mig; hvad de bøger, som maatte laanis mig af D. K. M. Bibliotheque, [angaaer], da skal de ei blifve ofver 24 timer i mit Huus, før jeg sender dem tilbage, og forblifver derimod med megen taknemmelighed

Høistærede Hr. Collegæ

Kfn. 3. Sept.
1736.

tienstærbødigste tienere
C. W. Worm.

Udskrift: Velædle og Velbyrdig Hr. JustitzRaad Gram.

11.

Velædle og Velbyrdig Hr. JustitzRaad,
Høistærede Hr. Collega.

Med allerstørste taksigelse tilbagesender jeg det Specimen af Cragii historia Christiani Tertii. Bogstafverne, som den tryckis med, ere ræt gode, og papiret ulasteligt.

Men da jeg maae, reent ud, skrive min mening, saa synis mig, der ere i MSctet eendeel Marginalia, som kand tiene meget, hvilke vel burde tilsættis, som det og vilde være heel tienligt, saa fremt ofver hver side blefv antegnet Aaret, hvis historie der handles om, iblandt er det i MSctet i agt taget, men meestendeels icke.

Disse ere ickun mine tanker; thi at faae de til Hi-

storiens henhørende documenter trykte tillige med den lader sig vel neppe gjøre, i hvor vel det var fornødent.

Jeg sender herhos eet Riis median papir, om for mig paa samme maatte tryckis 4. Exemplaria, imod at jeg betaler dem; er papiret ei nok, da hafver jeg og skal sende meere af selfsamme slags.

Saa følge og Cragii historia samt Statuta Provincialia etc. tilbage med allerstørste taksigelse, det MSct af Paulo Eliæ samt hans trykte bog beder jeg mig endnu maae forundes paa nogle faae dage. Den kiere Sl. Frankenaus Søn skal gjerne blifve indtaget i Helsingeurs Schole, samt paa alle optenkelige maader recommenderet Rectori. Alleeniste Jeg vidste gjerne hans navn og ynsker, at hand indfandt sig der jo før jo bedre. I det øfrige forblifver jeg med største estime

Høistærede Hr. Collegæ

Kiøbenhafn

tiensløbødige tjenere

28. Sept. 1736.

C. W. Worm.

12.

Velædle og Velbyrdig

Hr. JustitzRaad.

Da Hr. ConferenceRaad Rostgaard hafver forlangt af mig, at jeg inden Festum Epiphaniæ vilde lade lefvere til Hr. Collegam hos følgende af mig reviderede Bog, saa skeer det hermed, som jeg med største taksigelse tilbage sender den mig laante Catalogum med tjenstligst begiering, at de paa een liden her indsluttet seddel optegnede maatte indkøbes for mig, saa de kunde ventis her til foraaet; hyad de koste, som skal uden tvivl være imod 25 Rdl., betaler jeg gjerne forud og naar forlangis, som jeg og stedse forblifver

Høistærede Hr. Collegæ

Kiøbenhafn 5. Januarii 1737.

tiensløbødige

C. W. Worm.

Udskrift: Velædle og Velbyrdig Hr. JustitzRaad Gram.

13.

Velædle og Velbyrdige

Hr. JustitzRaad.

Med taksigelse tilbagesender jeg hermed den mig laante Catalogum med begiering, at de paa medfølgende seddel optegnede bøger maae forskrifves. Eendeel af dem er for min Daatters Mand JustitzRaad Bartholin, Eendeel for mig self. Hvad de skal koste betaler jeg gierne forud, om forlangis.

Min sl. Broders Søn, Assessor Worms, tienere, ved navn Christian August Gron, er død; at hans Herre er fattig, finder jeg og fleere, hvorudofver tieneren endnu er død meere fattig; thi beder jeg, han maatte undes fri seddel paa jorden i Trinitatis Kirkegaard et stæd eller andet. Jeg forblifver stedse

Kiøbenhafn

22. Januarii

1737.

Høistærede Hr. Collegæ

tienstærbødigste tienere

C. W. Worm.

Udskrift: Velædle og Velbyrdig Hr. JustitzRaad Gram.

14.

Høistærede Hr. Collega.

Kunde det være Deris Excellence Hr. GeheimeRaad Rosencrantz behageligt, da skal jeg indfinde mig i Commissionen Onsdag eftermiddag førstkommande, hvor det dog blifver mig umuligt at møde før Klokken tre. Jeg lefver og døer

Høistærede Hr. Collegæ

Kiøbenhafn 8. Maji 1737¹⁾. tjenstærbødigste tjenere

C. W. Worm.

Udskrift: Velædle og Velbyrdig Hr. JustitzRaad Gram.

¹⁾ Den 28. Sept. 1737 skrev Gram bl. a. til Grev Chr. Rantzau:
 •Gud bedre os her før vor gode og ypperlige Biskop Worm, som er nu snarere død end levende. Det skal moxen være et Mirakel, om han skal overvinde denne Svaghed, ihvorvel han ikke endnu er ret sengeliggende, men gaar og tviner bort, kan ingen

Professor Marcus Wøldike til Gram.

1.

Velædle og Velbaarne Hr. Justits-Raad!

Høygunstige Velynder!

Jeg har opsat denne indlagte projekt til Skrivelse til H. Exc. Patronen, men paa det at jeg ikke derudi skal forsee noget, tager jeg mig den frihed at bede, at Hr. JustitzRaad vil have den Godhed samme at læse og tegne ved, om noget skal rettes eller tilsættes. Da slig min Dristighed kommer udaf den Tillid, som jeg har til Hr. JustitzRaads baade Forstand og Godhed, haaber jeg des snarere at finde pardon.

Velædle og Velbaarne

Kbh. d. 7. Apr.

Hr. Justits-Raads

ao. 1737.

ærbødigste og ydmygste Thiener

M. Wøldike.

Udskrift: Velædle og Velbaarne Hr. Justitz-Raad Gram.

2.

Høyædle og Velbaarne Hr. Justits-Raad!

Høygunstige Velynder!

For de mig communicerede Bøger: von der Hardts Forklaring over Mosis Sang og Tom. vj af Memoires des Missions, siger jeg mangfoldig Tak, og har fundet i begge meget til min Underviisning. Von der Hardt har meget smukt og accurat oversat adskillige vanskelige Talemaader, hvilke jeg har indtegnet ved mit Exemplar af den danske Bibel, som jeg agter at bruge, naar mit pensum forekommer; men der ere ogsaa eendeel meget tvungne Over sættelser.

Det Hoved-argument, som P. Sicard bruger, nemlig om dagenes Tal til Israels Børns Reise, er gandske demon-

Mad spise, og seer ud som en Dødning. Han skulde i Morgen have ordineret den nye Biskop til Aalborg Stift; men Gud veed, om han nogentid ordinerer ham eller andre mere.* (Worm døde 9 Okt. 1737).

stratif, hand trækker ogsaa meget vel ud deraf alle de consecrarier, som deraf kand flyde, saa at Hovedsagen er uimodsigelig beviist. Den Geographiske Beskrivelse over Egnen er ogsaa meget deylig; men Landkortet, som skulde høre dertil, fattes. Var der Landkort hos Monconnys, saa kunde den eenes Beskrivelse meget vel oplyse den andens. Men de argumenter, som P. Sicard har af Traditionen eller de nu brugelige Navne, ere ganske skrøbelige. Stod ikke det første des fastere, saa vare de andre af liden consequence. Men nu kand de være en Prydelse i Narrationen. Den Leyr, som Israels Børn skulde have udslaaet imellem Bessatin og Memphis, er meget probable, men ikke heller videre. Det vil være vanskeligt at finde udi en Telt dørstolperne og Overdørtræet til at stryge Paaskelammets Blod paa, pag. 19. Men det er ikke Hoved-Sagen. Thi man kand undvære den heele Leyr, dersom Raëmses har været en stor By, og hver Huusvært har havt Indqartering af en halv eller heel snees fremmede.

Hr. Professor Holms concept sendte jeg til Hr. Prof. Reuss. Den kunde vel været kortere og tydeligere, synes og ikke at være skrevet foruden Bitterhed; men den indbefatter dog, hvad der kunde siges i denne Sag, og meere end hvad der behøvedes. Jeg vovede ikke at forandre noget deri; thi med den Stil bliver nu herefter formodentlig alle Responsa theologica forfattede. Jeg holder det for en Velgierning, naar jeg har conciperit noget, om nogen da retter og forandrer det, saa det bliver bedre; men der findes folk, som antage den Velgierning for en tort. Imidlertid, om Concepten gaar igiennem foruden videre Antegnelse, underskriver jeg den saaledis; men hvis der bliver rettet, da endnu hellere.

Jeg forbliver med største Ærbødighed

Kbh. d. 29 Martii Høyædle og Velbaarne

a. 1741. Hr. Justits-Raads ydmygste Thiener

M. Wøldike.

U d s k r i f t: Høyædle og Velbbaarne Hr. Justits-Raad Gram.

3.

Højædle og Velbaarne

Hr. Justits-Raad.

Det, som er i den cylindriske dose, er visseligen et schema Genealogicum over Sultaner, men om det er Tyrkiske eller Tartariske, kand jeg endnu ikke see. Thi jeg veed ikke, at de Tyrkiske bruger Titul af Chan, som her staaer ved alle nomina imperantium, Achmed Chan, Suleiman Chan etc. men det, som er i den firkantede Dose, har jeg ikke endnu kundet forstaae, fordi deels det er ikke skrevet med de til Trykken brugelige Bogstaver, deels fordi min Tiid har været saa meget knap, hvilket jeg beder ærbødigst at maatte pardoneres. Jeg forbliver med største ærbødighed

Højædle og Velbaarne Hr. Justits-Raads

ydmygste Thiener

M. Wøldike.

Brevet er udateret.

Anmærkning til S. 451.

Angaaende den af Biskop Worm omtalte, med Frygt og Bedrøvelse imødesete Præstekaldelse i Roskilde er nylig i »Museum« for 1892 I, 255 fremkommet følgende Ytring i et Brev (dat. Fredensborg Slot 12. Sept. 1729) fra Geheime-Kabinetssekretær P. Ramshart til hans Svigerfader, Oversekretær i Kancelliet C. Møinichen: »For Roskilde Kald er allerede sket store Intriger, og ventelig har Confessionarius [S. Lintrup] for Buch [Lintrups Svigersøn] gjort den største Coup, siden han taledes derom i sin Prædiken igaar og efter Aftensang fik Løjlighed til at tale derom«. (Mag. Hans Buch blev 3. Okt. 1729 kaldet til Sognepræst ved Domkirken i Roskilde og samtidig udnævnt til Konsistorialraad. Det var det 5te Sognepræsteembede, denne saa stærkt begunstigede Person opnaaede i Løbet af 7 Aar).
